

УДК 343.3/.7:355.2 – 048.66(477)(045)
DOI 10.32782/2523-4269-2024-86-65-71

Письменський Євген Олександрович,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри поліцейської діяльності

(Луганський навчально-науковий інститут імені Е. О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7761-7103>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ПЕРЕШКОДЖАННЯ МОБІЛІЗАЦІЇ (ПОТОЧНА ПРАКТИКА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА)

Статтю присвячено окремим аспектам кримінально-правової кваліфікації перешкодження мобілізації, що здійснюється в умовах поточного етапу російсько-української війни, вивченню поточної практики правозастосування та перспектив удосконалення законодавства щодо відповідальності за перешкодження мобілізації.

Констатовано, що в межах формування державної політики із забезпечення мобілізації під час дії воєнного стану, особливу роль мають відігравати заходи із забезпечення ефективної кримінально-правової охорони відносин у сфері мобілізації. Установлено, що попри відсутність належної норми протидія перешкодженню мобілізації на сьогодні здійснюється із застосуванням ст. 114-1 Кримінального кодексу України про відповідальність за перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань.

В основу авторського дослідження покладено вивчення усіх судових вироків, які постановлені та набрали законної сили протягом 2023 р. за ст. 114-1 Кримінального кодексу України. З'ясовано, що переважна більшість цих вироків є реакцією на дії осіб, які вчиняли однотипні дії з перешкодження мобілізації.

Критикується здійснювана кваліфікація зазначеного типу поведінки із використанням кримінально-правової норми про перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань. Доводиться відсутність у такому разі безпосереднього об'єкта складу злочину та суспільно небезпечного діяння, яке хоч і становить собою перешкодження, але не будь-якої законної діяльності, а лише тій, що безпосередньо пов'язана із забезпеченням національної безпеки.

Висловлюється пропозиція внести зміни до розділу XIV Особливої частини Кримінального кодексу України, передбачивши в ньому самостійну підставу відповідальності за перешкодження здійсненню мобілізації або сприяння її уникненню. Відповідне діяння має розглядатися як нетяжкий злочин, передбачаючи альтернативні види покарання.

Ключові слова: кримінально-правова кваліфікація, кримінальне правопорушення, закон про кримінальну відповідальність, судова практика, перешкодження діяльності військових формувань, мобілізація, перешкодження мобілізації, покарання.

Постановка проблеми. Згідно з Указом Президента України «Про загальну мобілізацію» № 65/2022 від 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та з метою забезпечення оборони держави на території України оголошено та проводиться мобілізація. Станом на сьогодні вчинена агресія триває, тож мобілізаційний процес не припиняється, а строк проведення загальної мобілізації щотримісячці продовжується.

На тлі війни високої інтенсивності, яка характеризує поточний етап російсько-українського протистояння, суб'єкти формування правової політики намагаються вдосконалити наявний порядок мобілізації в Україні, звужити коло осіб, які не підлягають мобілізації, запро-

вадити більш дієві заходи реагування щодо осіб, які уникають військового обліку тощо. Щоправда, за межами уваги зазначених суб'єктів лишаються питання, які стосуються кримінально-правового реагування на дії з перешкодження мобілізації. Саме кримінальне право покликане повноцінно забезпечувати належну охорону мобілізаційних відносин. Розділ XIV Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) «Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації» містить низку заборон у цій сфері (ст. ст. 335–337). Разом з тим наявні кримінально-правові норми передбачають відповідальність за діяння, так чи інакше спрямовані на ухилення від військової служби

¹ Стаття підготовлена в межах виконання проекту «Кримінально-правова політика України під впливом факторів воєнного характеру та її віддзеркалення в експертній думці» (реєстраційний номер 2022.02/0046) Національного фонду досліджень України за підтримки Кембриджського університету, Велика Британія.

осіб, які підлягають такій службі. Натомість дії, які вчиняються для того, щоб перешкодити мобілізації, не можуть бути оцінені за статтями розділу XIV Особливої частини КК. Однак, як показує практика застосування кримінального закону, протидія відповідним посяганням здійснюється з використанням інших способів. Але наскільки це правильно і законно? Відповідна проблема потребує розв'язання на дослідницькому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика кримінально-правової протидії поведінці з перешкоджання мобілізації самостійно майже не досліджувалася, а її актуалізація відбулася після посилення мобілізаційних заходів в Україні, які вживаються у контексті розгортання подій другої фази російсько-української війни. Водночас це питання розглядалося як елемент комплексної проблеми, пов'язаної з кримінально-правовою політикою у сфері протидії правопорушенням проти держави та її національної безпеки, а також перешкоджанням різним видам діяльності. Зокрема, відповідні аспекти вивчали у своїх працях О. Бантишев, Є. Блажівський, В. Кундеус, В. Людвік, І. Медицький, А. Нересьян, Д. Олейников, Є. Пилипенко, А. Політова, М. Хавронюк, Р. Чорний, О. Чуваков, П. Ясиновський.

Мета дослідження – установити та охарактеризувати стан правозастосування щодо протидії перешкоджанню мобілізації в умовах розвитку російсько-української війни (2023 р.) та на основі проведеного аналізу виявлених проблем сформулювати пропозиції із вдосконалення КК.

Виклад основного матеріалу. З початком повномасштабного вторгнення російських загарбників на територію України в межах другої фази російсько-української війни проблема перешкоджання мобілізації стала максимально відчутною та почала розв'язуватися у вітчизняній практиці правозастосування із використанням наявного кримінально-правового ресурсу. Суб'єкти реалізації кримінально-правової політики на тлі суспільної значущості відповідної проблеми не лишили без належного реагування поведінку осіб, які в той чи інший спосіб заважають процесу мобілізації, тобто вчиняють будь-які дії, що мають на меті перешкодити вчиненню передбачених законом заходів з мобілізації, іншим способом істотно ускладнити його, завадити військовому облікуванню громадян України тощо. Зазначений ресурс насамперед становить кримінально-правова заборона, передбачена ст. 114-1 КК, про перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України (далі – ЗСУ) та інших військових формувань. Саме її почали застосовувати до всіх випадків перешкоджання мобілізації. Водночас така тенденція виглядає сумнівною. Чи, справді, містять фактично вчинені діяння з перешкоджання мобілізації всі належні (обов'язкові) юридичні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 114-1 КК.

Для того, щоб дати відповідь на порушене питання, спробуємо проаналізувати всі зафіксовані факти застосування ст. 114-1 КК за 2023 р., протягом якого спостерігається активізація цього процесу, про що свідчить як істотне збільшення кількості облікованих фактів вчинення зазначеного злочину, так і помітне зростання кількості засуджених осіб.

Результати проведеного аналізу даних Єдиного державного реєстру судових рішень показали, що за 2023 р. було постановлено дванадцять обвинувальних вироків за ст. 114-1 КК, кожен з яких за цей період набрав законної сили. Саме такі вирокі стали предметом наукового аналізу в контексті проблеми, що розглядається.

Одинадцять із дванадцяти вироків пов'язують настання відповідальності за ст. 114-1 КК із вчиненням дій, що перешкоджають мобілізації. Водночас такі акти поведінки здебільшого мають типовий характер та полягають у створенні та / або адмініструванні групи (каналу, чату) в інтернет-месенджерах з метою оповіщення населення про мобілізаційну діяльність територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК та СП)¹.

При цьому є підстави вважати, що зазначені діяння не становлять посягання на об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 114-1 КК, – вони спричиняють шкоду соціальним цінностям іншого характеру, які безпосередньо не пов'язані зі сферою національної безпеки. Тому об'єкт цього складу кримінального правопорушення у подібній поведінці відсутній. Безумовно, під час дії воєнного часу національна безпека може опосередковано так чи інакше страждати в результаті вчинення багатьох кримінально протиправних деліктів. До речі, додатковим свідченням цього є намагання законодавця установити у КК ознаки, що кваліфікують певні правопорушення, якщо ті вчинені в умовах воєнного часу. Однак для кваліфікації кримінальних правопорушень, які містить Розділ I Особливої частини КК, є обов'язковим установити та довести наявність безпосереднього об'єкта, прямо пов'язаного з національною безпекою². Оскільки саме і лише такі соціальні цінності охороняють кримінально-правові норми, які передбачені зазначеним розділом. Натомість кримінально-правова охорона соціальних цінностей у сфері забезпечення мобілізації здійснюється через установлення заборон, які містить Розділ XIV Особливої частини КК.

За відсутності конкретного адресата посягання у виді певної соціально значимої цінності, охоронюваної відповідно до Особливої частини КК, не може йтися про склад злочину. Натомість точне визначення родового та безпосереднього об'єктів кримінального правопорушення є необхідною умовою правильної кримінально-правової оцінки вчиненого діяння, що дає змогу встановити певний орієнтир для визначення пра-

¹ Логіка правозастосовувачів при цьому є простою та відбиває суто формальний підхід, за якого перевага надається буквальному, зазвичай найбільш очевидному і водночас поверховому, тлумаченню закону: ТЦК та СП належать до категорії військових формувань згідно зі ст. 1, ст. 3 Закону України «Про Збройні Сили України». Їх діяльність щодо здійснення мобілізації врегульована законом і становить один з елементів діяльності військових формувань. Отже, особа, яка протидіє, обмежує, не допускає, ускладнює, запобігає реалізації законній функції відповідних суб'єктів військових формувань [1, с. 151], вчиняє перешкоджання їх законній діяльності.

² Характеризуючи безпосередній об'єкт складу злочину, передбаченого ст. 114-1 КК, В. Людвік резонно зауважує, що таким об'єктом виступає «нормальна діяльність Збройних Сил України та інших військових формувань в частині забезпечення ними національної безпеки України (курсив – Є.П.)» [2, с. 236]. У розвитку цієї позиції О. Майстренко наголошує: специфіка основного безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 114-1 КК, що є складником групи суспільних відносин, поставлених під охорону Розділу I Особливої частини КК, зумовлює питання про необхідність уточнення диспозиції зазначеної статті у спосіб установлення відповідальності виключно за вчинення суспільно небезпечних діянь, які полягають у перешкоджанні діяльності ЗСУ чи інших військових формувань, *безпосередньо* (курсив Є. П.) пов'язаної із виконанням їх основних функцій і завдань [3, с. 219].

випорушення, яке кваліфікується, саме як кримінально протиправного діяння [4, с. 62]. Отже, основний безпосередній об'єкт кримінального правопорушення має вирішальне значення для кваліфікації діяння за тією чи іншою статтею Особливої частини КК, оскільки саме задля захисту цього об'єкта встановлена правова норма. Ознакою основного безпосереднього об'єкта є те, що він перебуває в одній площині з родовим об'єктом.

Розглядані в процесі дослідження судові кейси наочно демонструють помилковий підхід до встановлення об'єкта правопорушення, що призводить до надання неправильної юридичної оцінки вчиненого.

Фактичні ознаки поведінки у вигляді створення та / або адміністрування групи (каналу, чату) в інтернет-месенджерах задля збору, консолідації і трансляції повідомлень про проведення мобілізаційних заходів представниками військових формувань, свідчать, що вчинення відповідних дій становить один з різновидів протиправного посягання на встановлений законом порядок проведення мобілізації.

Деякі з вироків містять положення, які додатково підтверджують слушність висловленої думки. Наприклад, в одному з них наголошується на розкритті місць виконання завдань військовослужбовцями ТЦК та СП, що перешкоджає процесу оповіщення військовозобов'язаних та резервістів, створює умови для їхнього ухилення від заходів мобілізації під час дії воєнного стану. Отже, відбувається зменшення кількості мобілізаційних ресурсів військовозобов'язаних [5]. Зроблений акцент яскраво демонструє реальну спрямованість вчинюваних посягань, а також коло соціальних цінностей, які в результаті страждають. Відразу в трьох вироків констатується наявність суспільно небезпечних наслідків у виді нездійснення в повному обсязі мобілізаційних заходів, встановлення мобілізаційного ресурсу держави, призову, укомплектування військових формувань тощо [6; 7; 8]. Позначення таким чином суспільно небезпечних наслідків, які не є обов'язковою ознакою для складу злочину, передбаченого ст. 114-1 КК, але водночас мають найтісніший зв'язок із його безпосереднім об'єктом, показує, яким насправді є характер шкоди та яким цінностям вона спричиняється (може спричинятися).

Як бачимо, законодавець чітко розрізняє розглянуті об'єкти, визначаючи в Особливій частині КК різні підстави кримінальної відповідальності, що з-поміж іншого відображається на покаранні. Якщо перешкодження законній діяльності військових формувань як різновид кримінальних правопорушень проти національної безпеки України резонно визнається тяжким та за наявності ознак, які кваліфікують кримінальне правопорушення, особливо тяжким злочином, то жодне з кримінально караних діянь у сфері забезпечення призову та мобілізації не відноситься до категорії навіть тяжких злочинів.

У цьому контексті є показовим, що у восьми вироків за ст. 114-1 КК було призначено мінімальне покарання у виді п'яти років позбавлення волі, ще у двох вироків – це ж покарання призначене строком на три роки (із застосуванням ст. 69 КК), і решта два вироків містять дані про призначення покарання у виді штрафу (із застосуванням ст. 69 КК). Така ситуація яскраво підтверджує висловлену вище тезу про те, що дії з перешкодження мобілізації не можуть каратися на рівні із злочинами проти основ національної безпеки України і вочевидь мають відноситися до категорії нетяжких (принаймні якщо йдеться про основний склад злочину).

Таким чином вивчення поточної судової практики показує невідповідність між типовим ступенем тяжкості й індивідуальним ступенем тяжкості злочину, що містить ст. 114-1 КК³. Застосовувані заходи кримінально-правового впливу додатково свідчать про те, що ст. 114-1 КК передбачає відповідальність за перешкодження не будь-якій діяльності військових формувань, а тільки тій, яка безпосередньо стосується виконання завдань із забезпечення національної безпеки України. Саме тому відповідна поведінка визначена як тяжкий злочин. Дії, які фактично ускладнюють законну діяльність працівників ТЦК та СП, заважають їм здійснювати суто мобілізаційні заходи (але: не унеможливають чи припиняють таку діяльність) навряд чи можуть розглядатися як тяжкий злочин.

Про правову природу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 114-1 КК, можна судити також, звернувшись до телеологічного способу тлумачення цієї кримінально-правової норми. Таке тлумачення можна здійснити через аналіз пояснювальної записки до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України» (реєстр. № 4524-1 від 24.03.2014 р.), згідно з яким була запроваджена відповідальність за перешкодження законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань. Цей законопроект був загалом покликаний посилити відповідальність за посягання на національну безпеку і навряд чи зв'язувався з потребою забезпечити захист мобілізаційних відносин, використовуючи для цього механізм кримінально-правового регулювання⁴.

Отже, фігуранти розглянутих у процесі дослідження справ, створюючи та / або адмініструючи в інтернет-месенджерах канали для розміщення на них інформації про вручення повісток працівниками ТЦК та СП (на чому досить чітко наголошується при формулюванні обвинувачень), учинили таким чином діяння, яке спричиняє шкоду встановленому законодавством порядку комплектування ЗСУ та інших військових формувань, що охоплюється сферою забезпечення мобілізації.

Детальне вивчення фактичних обставин цих справ уможливило висновок про відсутність у їхній поведінці ще однієї обов'язкової ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 114-1 КК, а саме суспільно небезпечного діяння у виді перешкодження законній діяльності [ЗСУ та інших військових формувань].

З огляду на те, що КК наскрізно використовує термін перешкодження для описання різних суспільно небезпечних діянь, то цей термін повинен мати однаковий і чіткий для всіх випадків зміст. Усталеним є підхід, за якого під перешкодженням розуміється створення

³ На підставі аналізу практики застосування ст. 114-1 КК за 2023 р. слід констатувати, що в жодному з випадків не було призначено покарання, яке містить санкція ст. 114-1 КК, з подальшим його реальним відбуттям.

⁴ Стаття 114-1 КК з'явилася з ухваленням 08 квітня 2014 р. зазначеного закону в умовах початкової стадії першої фази російсько-української війни, у межах якої поширювалися випадки, коли деякі громадяни України ставали на заваді переміщенню військової техніки в межах заходів з відбиття (гібридної) агресії. Ось як, наприклад, В. Людвік описує суспільно небезпечне діяння у складі злочину, передбаченому ст. 114-1 КК, у виді перешкодження законній діяльності ЗСУ чи інших військових формувань: блокування військових частин, блокпостів, блокування руху військових колон, незаконне захоплення військових об'єктів та їх утримання, знищення або пошкодження ліній зв'язку тощо [2, с. 236].

будь-яких перепон, які унеможливають або істотно ускладнюють реалізацію визначених законодавством України прав, свобод чи обов'язків людини та громадянина або повноважень службових осіб тощо. До того ж перешкодження законній діяльності слушно розглядається як різновид втручання у зазначену діяльність, а також впливу, спрямованого на створення перешкод у реалізації права особи на певну діяльність [9, с. 51]. Тобто йдеться завжди про такий тип поведінки (переважно активний), який полягає у створенні істотних перешкод з виконання певними суб'єктами своїх функцій (здійснення діяльності), унаслідок чого ці суб'єкти перебувають під впливом правопорушника.

Д. Олейніков у цьому контексті зауважує: перешкодження фактично становить цілеспрямовану діяльність, яка полягає в незаконному втручанні з метою створення перешкод, перепон, спрямованих на *недопущення, припинення чи заборону певного явища чи діяльності* (курсив – С. П.) [10, с. 56]. Пізніше аналогічне поняття перешкодження сформулювала А. Політова [11, с. 216].

Привертає увагу, що в трьох з дванадцяти вироків міститься це визначення, відтворене дослівно. Щоправда воно не призвело до висновку, який з цього мав би впливати. Адже у відповідних ситуаціях обвинувачені не створювали описаних перешкод, їхня поведінка кардинально не впливала на можливість ТЦК та СП вільно і в законний спосіб здійснювати свою діяльність (хоча певною мірою обмежувала, впливаючи на ефективність).

Видастся, що відбита у вироків правова позиція свідчить про намагання здійснити буквально тлумачення кримінально-правової норми про відповідальність за перешкодження законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань, що не є виправданим для цієї норми, адже інакше відбувається спотворення її справжнього змісту. Такий зміст має відповідати призначенню зазначеної заборони, що діє у сфері забезпечення охорони національної безпеки.

З огляду на те, що не всі дії, які полягають у перешкодженні законній діяльності військових формувань можуть розглядатися як такі, що створюють загрозу національній безпеці України, тлумачити ст. 114-1 КК у цій частині потрібно не буквально, а обмежувально. З цього випливає, що відповідальність за ст. 114-1 КК повинна наставати не за перешкодження будь-якій законній діяльності, до якої належать, зокрема, господарська або мобілізаційна, а лише такої діяльності, яка безпосередньо пов'язана із забезпеченням національної безпеки України, включаючи підготовку до виконання бойової роботи й її проведення.

Вивчення матеріалів судової практики за ст. 114-1 КК дає змогу виявити такі вироків, які максимально яскраво показують усю абсурдність застосування цієї норми до всіх без винятку випадків законної діяльності військових формувань. Паралельно виявлено такі два приклади, які хоч і не пов'язані зі сферою мобілізації, але чітко сигналізують про загальну проблему з розумінням суті діяльності військових формувань, якій перешкоджає особа. У першому з них особа була засуджена за перешкодження законній діяльності військових формувань, вчинивши з корисливих мотивів дії зі сприяння безпідставному ухиленню від проходження військової служби військовозобов'язаному та військовослужбовцю ЗСУ (за винагороду). Йдеться про надання йому тимчасового посвідчення військовозобов'язаного та довідки ВЛК, які підтверджують факт зняття з військового обліку, дають можливість бути звільненим з військової служби у ЗСУ за фактичного непроходження ВЛК [12]. Тобто як

перешкодження законній діяльності кваліфіковано дії зі сприяння ухиленню від продовження проходження військової служби у ЗСУ.

У другій справі мовиться про заступника міністра оборони України, у результаті вчинення дій якого були безпідставно змінені умови освіження продуктів харчування та істотні умови укладених з певними суб'єктами господарювання договорів. Після чого він забезпечував тривале виконання цих угод. Як встановлено у вирокі суду, зазначена поведінка службовця перешкождала законній діяльності ЗСУ в особливий період, оскільки в її результаті функції суб'єктів господарювання із здійснення перерозподілу вилучених у процесі освіження харчових продуктів перекидалися на підрозділи ЗСУ, які мали виконувати невластиві їм функції [13].

Ці приклади наочно показують, наскільки широким може бути розуміння поняття законної діяльності у практиці застосування ст. 114-1 КК. Відбиті підходи фактично уможливають кваліфікацію за зазначеною нормою будь-якої поведінки, яка не лише безпосередньо, але й опосередковано заважає діяльності військових формувань. Викликає серйозний сумнів те, що ст. 114-1 КК повинна охоплювати всі подібні випадки. Невипадково, у літературі лунають пропозиції законодавчо визначити форми перешкодження та види «законної діяльності» ЗСУ чи інших військових формувань, оскільки за своїм змістом така діяльність має досить широке тлумачення [11, с. 218].

Зважаючи на викладене, можна констатувати, що через відсутність безпосереднього об'єкта, яким можна визнати основи національної безпеки України в частині забезпечення воєнної безпеки в особливий період, та суспільно небезпечного діяння у виді перешкодження законній діяльності у відповідній сфері, інкриміновані фігурантам розглянутих справ діяння не містять усіх належних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 114-1 КК. Отже, у кожному з випадків має місце помилкова кваліфікація і засудження за відсутності належної для того підстави.

Опосередковано цю думку підтверджує той факт, що в кожному з розглянутих вироків, постановлених за вчинення перешкодження мобілізації згідно з ч. 1 ст. 114-1 КК, має місце укладання та затвердження угоди про визнання винуватості, а отже, повне та беззастережне визнання вини. Це потягло за собою настання сприятливих для засуджених наслідків у виді застосування до них м'якого покарання (штраф) або звільнення від відбування покарання як такого. Такий тотальний компроміс у кримінальному провадженні дуже часто сигналізує про неправильне надання кримінально-правової оцінки вчиненому і намагання уникнути подальшого судового оскарження. Дуже дивно сприймати цю ситуацію, якщо нагадати, що формально йдеться про інкримінування злочину проти основ національної безпеки, вчиненого під час воєнного стану.

Зроблений висновок свідчить про прогалину в кримінальному законодавстві України та зумовлює потребу внесення змін до КК у частині запровадження у його Розділі XIV Особливої частини самостійної підстави відповідальності за дії, пов'язані із перешкодженням мобілізації в умовах воєнного стану.

З метою розв'язання порушеної проблеми пропонується додати до зазначеного розділу статтю 337-1, виклавши її назву та диспозицію, що містить ознаки основного складу кримінального правопорушення, у такій редакції:

Стаття 337-1. Перешкоджання здійсненню мобілізації або сприяння її уникненню

Перешкоджання мобілізації чи інші дії, які сприяють вчиненню уникнення мобілізації третьою особою в особливий період, – карається ...

Щодо покарання, то для його визначення потрібно підходити комплексно, одночасно упорядкувавши всі санкції, які на сьогодні передбачені за кримінальні правопорушення у сфері забезпечення призову та мобілізації. Водночас урахуванню підлягають результати проведеного дослідження вироків, постановлених за ст. 114-1 КК, що фактично показали наявність більш низького рівня суспільної небезпечності поведінки з перешкоджання мобілізації, ніж той, що відбуває покарання, установлене в цій кримінально-правовій нормі. Тож злочин, за вчинення якого висувається пропозиція установити відповідальність у ст. 337-1 КК, має належати до категорії нетяжких, передбачаючи альтернативну санкцію з можливістю забезпечити належний диференційований вплив на правопорушника.

Доки пропонувані або інші подібні змін не сталося оцінювати висвітлені порушення мобілізаційного законодавства як тяжкий злочин проти національної безпеки означає порушувати принцип верховенства права (у частині пропорційності кримінально-правового реагування). Переконали, що така оцінка є проявом помилкової кваліфікації, і вона тягне порушення прав людини (неправильне обрання правової норми для кваліфікації кримінального правопорушення).

Застосування кримінальної відповідальності за перешкоджання законній діяльності військових формувань відповідно до фактичних обставин, викладених у досліджених вироків, може вважатися проявом надмірності й невідповідності між публічним інтересом (забезпечення порядку мобілізації) та покаранням, яке потенційно може бути призначене особі, яка не виконує розпорядження ТЦК та СП (позбавлення волі з мінімальним строком п'ять років). Своєю чергою, це свідчить про відсутність розумного співвідношення (співрозмірності) між метою державного впливу та засобами, які використовуються для її досягнення у цій ситуації

(непропорційне обмеження прав людини). Практика цю проблему вирішує по-своєму, адже фактично санкція ст. 114-1 КК, яка застосовується до осіб, які вчиняють перешкоджання мобілізації не «працює».

Висновки. Дослідження матеріалів судової практики демонструє неординарну тенденцію, що здебільшого проявилася після повномасштабного вторгнення російських військ на територію України. Ця тенденція полягає у застосуванні норми, передбаченої ст. 114-1 КК, як інструмента впливу на осіб, які перешкоджають не стільки діяльності військових формувань, скільки процесу мобілізації (відображається в одинадцяти з дванадцяти вироків, що набрали законної сили у 2023 р.). Тобто перешкоджання діяльності військових формувань у практиці застосування ст. 114-1 КК у зазначений період часу фактично зводиться та отожднюється з діями, вчинюваними на шкоду мобілізації та у сфері відповідних правовідносин. Такий підхід щодо застосування ст. 114-1 КК утвердився на тлі відсутності належної підстави кримінальної відповідальності за дії, які пов'язані із перешкоджанням мобілізації або / та грубим порушенням мобілізаційного законодавства.

Сформована неоднозначна практика, коли суб'єкти кваліфікації намагаються здійснювати таке тлумачення кримінально-правової норми про відповідальність за перешкоджання законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань, за якого спотворюється справжній зміст ст. 114-1 КК. Здійснюване тлумачення має враховувати відносно вузьке призначення зазначеної заборони, яка покликана забезпечувати охорону основ національної безпеки, а відповідальність повинна наставати не за перешкоджання будь-якій законній діяльності, до якої належать, зокрема, мобілізаційна, а лише тій, яка безпосередньо пов'язана із забезпеченням національної безпеки України, і насамперед стосується ведення воєнних (бойових) дій.

Пропонується розв'язати виявлену та проаналізовану проблему у спосіб доповнення КК ст. 337-1 про відповідальність за перешкоджання здійсненню мобілізації або сприяння її уникненню. Відповідне діяння має розглядатися як нетяжкий злочин, передбачаючи альтернативні види покарання.

Список використаних джерел

1. Ясинівський П. В. Кримінальна відповідальність за перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2018. 234 с.
2. Людвік В. Д. Кримінально-правова характеристика перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 234–238.
3. Майстренко О. Об'єктивна сторона перешкоджання законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань. *Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (30 вересня 2016 року). Київ : Національна академія прокуратури України, 2016. С. 218–219.
4. Кваліфікація злочинів : навч. посіб. / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Київ : Істина, 2010. 430 с.
5. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 05 червня 2023 р. у справі № 753/6889/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111344469>.
6. Вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 06 липня 2023 р. у справі № 711/3961/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112016601>.
7. Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 27 липня 2023 р. у справі № 712/6496/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112503646>.
8. Вирок Хотинського районного суду Чернівецької області від 18 жовтня 2023 р. у справі № 724/2179/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114244290>.
9. Пилипенко Є. В. Перешкоджання діяльності у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Северодонецьк, 2018. 228 с.
10. Олейніков Д. О. Кримінально-правова характеристика злочину, передбаченого ст. 114-1 КК України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2014. Вип. 27. Т. 3. С. 54–58.

11. Політова А. С. Проблеми об'єктивної сторони перешкоджанню законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук – 2020* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 23–24 квіт. 2020 р.): у двох томах. Т. 2 / гол. ред.: О. М. Тогочинський. Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів : Академія ДПтС, 2020. С. 216–219.
12. Вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 07 червня 2023 р. у справі № 175/556/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111368762>.
13. Вирок Вищого антикорупційного суду від 13 грудня 2023 р. у справі № 991/10079/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115610796>.

References

1. Yasynovskiy, P.V. (2018). Kryminalna vidpovidalnist za pereshkodzhannia zakonnoi diialnosti Zbroinykh Syl Ukrainy ta inshykh viiskovykh formuvan [Criminal liability for obstructing the legitimate activity of the Armed Formations of Ukraine and other military formations]. *Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
2. Liudvik, V.D. (2015). Kryminalno-pravova kharakterystyka pereshkodzhanni zakonnoi diialnosti Zbroinykh Syl Ukrainy ta inshykh viiskovykh formuvan [Criminal-legal characteristic of obstruction of the lawful activities of the Armed forces of Ukraine and other military formations]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 2, 234–238 [in Ukrainian].
3. Maistrenko, O. (2016). Obiektivna storona pereshkodzhannia zakonnoi diialnosti Zbroinykh syl Ukrainy ta inshykh viiskovykh formuvan [Objective side of obstructing the legitimate activity of the Armed Forces of Ukraine and other military formations]. *Protydiia terorystychnii diialnosti: mizhnarodnyi dosvid i yoho aktualnist dlia Ukrainy* : materialy mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii (30 veresnia 2016 roku). Kyiv : Natsionalna akademiia prokuratury Ukrainy, 218–219 [in Ukrainian].
4. Dudorov, O.O., & Pysmenskyi, Ye.O. (Eds.). (2010). *Kvalifikatsiia zlochyniv [Qualification of crimes]*. Kyiv : Istyna [in Ukrainian].
5. Vyroky Darnytskoho raionnoho sudu m. Kyieva [Sentence of the Darnytsia District Court of Kyiv] vid 05 chervnia 2023 r. u spravi № 753/6889/23. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111344469> [in Ukrainian].
6. Vyroky Prydniprovskoho raionnoho sudu m. Cherkasy [Sentence of the Prydniprovsky District Court of Cherkasy] vid 06 lyupnia 2023 r. u spravi № 711/3961/23. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112016601> [in Ukrainian].
7. Vyroky Sosnivskoho raionnoho sudu m. Cherkasy [Sentence of the Sosnivskiy District Court of Cherkasy] vid 27 lyupnia 2023 r. u spravi № 712/6496/23. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112503646> [in Ukrainian].
8. Vyroky Khotynskoho raionnoho sudu Chernivetskoï oblasti [Sentence of the Khotyn District Court of Chernivtsi Region] vid 18 zhovtnia 2023 r. u spravi № 724/2179/23. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114244290> [in Ukrainian].
9. Pylypenko, Ye.V. (2018). Pereshkodzhannia diialnosti u kryminalnomu prav Ukrainy [Obstruction of activities in the criminal law of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Sievierodonetsk [in Ukrainian].
10. Olieinikov, D.O. (2014). Kryminalno-pravova kharakterystyka zlochynu, peredbachenoho st. 114-1 KK Ukrainy [Criminal legal description of crime under Art. 114-1 of the Criminal Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Pravo»*, 27, T. 3, 54–58 [in Ukrainian].
11. Politova, A.S. (2020). Problemy obiektivnoi storony pereshkodzhanni zakonnoi diialnosti Zbroinykh syl Ukrainy ta inshykh viiskovykh formuvan [Problems of the objective side of obstruction of the legitimate activity of the Armed Forces of Ukraine and other military formations]. *Aktualni pytannia teorii ta praktyky v haluzi prava, osvity, sotsialnykh ta povedinkovykh nauk – 2020* : materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Chernihiv, 23–24 kvit. 2020 r.): u dvokh tomakh. T. 2 / hol. red.: O. M. Tohochynskiy. Akademiia Derzhavnoi penitentsiarnoi sluzhby. Chernihiv : Akademiia DPtS, 216–219 [in Ukrainian].
12. Vyroky Dnipropetrovskoho raionnoho sudu Dnipropetrovskoi oblasti [Sentence of the Dnipropetrovsk District Court of Dnipropetrovsk Region] vid 07 chervnia 2023 r. u spravi № 175/556/23. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111368762> [in Ukrainian].
13. Vyroky Vyshchoho antykoruptsiinoho sudu [Sentence of the High Anti-Corruption Court] vid 13 hrudnia 2023 r. u spravi № 991/10079/23. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115610796> [in Ukrainian].

Pysmenskyi Yevhen,

Doctor of Law, Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/000000-0001-7761-7103>

CRIMINAL LEGAL QUALIFICATION OF OBSTRUCTION OF MOBILIZATION (CURRENT LAW ENFORCEMENT PRACTICE AND PROSPECTS FOR IMPROVING LEGISLATION)

The article is devoted to some aspects of the criminal law qualification of obstruction of mobilization conducted in the situation of the ongoing Russian-Ukrainian war and also to the study of the current law enforcement practice and prospects for improving the legislation on liability for obstruction of mobilization.

It is stated that within the framework of the formation of the state policy on ensuring mobilization during martial law, a special role should be played by measures to provide effective criminal law protection of relations in the field of mobilization. It is established that, despite the absence of a proper norm, countering obstruction of mobilization is currently carried out with the use of Article 114-1 of the Criminal Code of Ukraine on liability for obstructing the legitimate activity of the Armed Forces of Ukraine and other military formations.

The author's research is based on the study of all court sentences that were delivered and entered into force in 2023 under Article 114-1 of the Criminal Code of Ukraine. It is found that the vast majority of these sentences are a reaction to the actions of persons who committed similar actions to obstruct mobilization.

It is criticized that this type of behaviour is qualified using the criminal law norm on obstruction of legitimate activity of the Armed Forces of Ukraine and other military formations. It is proved that in such cases there is no direct object of the crime and no socially dangerous act, which, although constitutes obstruction, is not an obstruction to all legitimate activities but only to those directly related to national security.

A proposal is made to amend Section XIV of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine to provide for a separate basis of liability for obstruction of mobilization or assistance in avoiding it. The relevant act should be considered a minor crime, providing for alternative types of punishment.

Key words: *criminal law qualification, criminal offence, law on criminal liability, judicial practice, obstruction of military formations, mobilization, obstruction of mobilization, punishment.*

Надіслано до редколегії 07.03.2024